

całe życie” i dostosowania programów kształcenia do wymogów rynku pracy oraz poprawę jakości dydaktyki¹.

Wynikiem Deklaracji są programy umożliwiające wymianę studentów, doktorantów uczelni między krajami UE. Dzięki nim studenci mają możliwość zdobywania wiedzy w innych ośrodkach. Również idea uczenia się przez całe życie i nabywania nowych kwalifikacji jest z powodzeniem realizowana (studia podyplomowe, specjalistyczne kursy, uniwersytety trzeciego wieku).

Powiązanie edukacji z rynkiem pracy

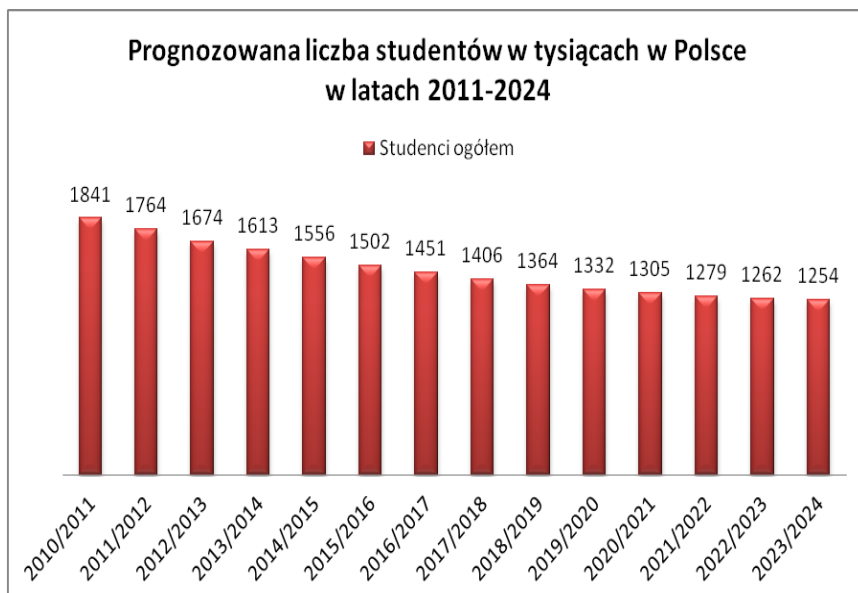
Pytanie, czy w realiach naszej dwudziestoletniej gospodarki rynkowej wytworzenie ścisłych powiązań jest możliwe, zdaje się pozostawać bez jednoznacznej odpowiedzi. W Polsce nie istnieje sprawny system monitorowania i prognozowania gospodarki, w tym potrzeb personalnych w poszczególnych sektorach. Większość uczelni posiada jednostkę promocji oraz monitorowania kariery absolwentów, ale działalność tychże służy w rzeczywistości głównie tworzeniu statystyk. Na wymierne efekty „od kandydata na studia do kandydata na stanowisko”, składa się bowiem wiele komponentów. O ile absolwenci kierunków kształcących specjalistów w bardzo wąskich dziedzinach, z uwagi na unikatową wiedzę, będą potrafili odnaleźć się w warunkach pozauczelnianych, to sporo szkół wyższych kształci na kierunkach, po których, przynajmniej dla części absolwentów, przekwalifikowanie stanie się koniecznością.

Europa usiłuje dogonić Stany Zjednoczone, gdzie edukacja i biznes tworzą symbiotyczne powiązania. Otwierane są kierunki studiów współfinansowane przez korporacje, świadome tego, jakich pracowników będą potrzebować za kilka lat. W Polsce jak dotąd występuje „podbieranie” cenniejszych absolwentów przez zachodnie firmy. A w dobie globalizacji, nie muszą oni nawet opuszczać kraju - praca dla firmy z Doliny Krzemowej może odbywać się z biura/domu w Warszawie. Z drugiej strony pojawiają się głosy, że powiązanie nauki i biznesu w naszych realiach nigdy nie będzie miało miejsca. I nie należy upierać się przy edukowaniu pod konkretne branże, bo niemożliwe są trafne przewidywania, w jakim stopniu wiedza studenta rozpoczynającego edukację będzie tą pożądaną po jej ukończeniu. Może więc lepiej skupić się na kształtowaniu jednostki, która będzie charakteryzowała się chłonnym i wytrenowanym umysłem oraz świadomością potrzeby kształcenia i doskonalenia przez całe życie? Studia mają rozwijać w młodym człowieku kompetencje społeczne, zadbać o rozwój autonomicznego myślenia i etycznego działania. Przy tak wysokim wskaźniku skolaryzacji i tak nie wszyscy mają szansę na zatrudnienie w wyuczonym zawodzie.

¹ *Bologna Process – European Higher Education Area*; <http://www.ehea.info/>.

Rola szkół wyższych

Działanie każdej jednostki dydaktycznej oparte jest na długofalowości działań związanych z budżetowaniem, zatrudnieniem odpowiedniej kadry dydaktycznej, zapewnieniem właściwej do realizacji celów kształcenia infrastruktury. Transformacja ustrojowa objęła również edukację. Powstały uczelnie prywatne. W 1990 roku w Polsce istniało 112 uczelni, a dziesięć lat później już 310, w tym 195 niepublicznych².

Wykres 1. Prognozowana liczba studentów (w tysiącach) w Polsce w latach 2014-2024 z uwzględnieniem wcześniejszego okresu

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji Szkolnictwo Wyższe w Polsce, MNiSW, 2013

Różnorodność oferowanych kierunków oraz rezygnacja z egzaminów wstępnych spowodowały umasowienie edukacji. Rozpędzona została machina, która świetnie radziła sobie w ostatnim dwudziestolecu, ale w obliczu niżu demograficznego musi stawić czoła zmianom. Od kilku lat spada w uczelniach państwowych zainteresowanie trybem zaocznym, a co za tym idzie zmniejszają się wpływy z czesnego. Zwiększanie naboru na kierunki stacjonarne ograniczone jest natomiast infrastrukturą i zasobami kadrowymi poszczególnych wydziałów. Znaczenie ma także wspomniany

² *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku - drugi wariant*, Ernst and Young, 2010, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/59579f9e6efaec82014d6d5be081ca23.pdf, s. 29-30.

wcześnie niż demograficzny i konkurencja między uczelniami o każdego absolwenta szkoły średniej.

Największe szanse na pozyskanie kandydata mają teraz uczelnie państwowe cieszące się dobrą renomą w kraju i poza granicami, oferujące nietypowe, ciekawe, wręcz hobbystyczne kierunki studiów. Przy wyborze uczelni ważną rolę odgrywa dostęp do programów studenckiej wymiany międzynarodowej. Istotne są również warunki studiowania - kontakt z dydaktykami, czy dostępność miejsc w domach studenckich.

Zmienił się styl studiowania, zmienił się również kandydat na wyższe uczelnie. Kilkaście lat temu na studia przyjmowano około 10% najzdolniejszej młodzieży z danego rocznika. W tej chwili w Polsce studiuje co drugi absolwent szkoły średniej.

Zmianę liczby studentów w Polsce najlepiej obrazuje poniższy wykres.

Wykres 2. Współczynnik skolaryzacji netto w szkolnictwie wyższym w Polsce w latach 1990-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu GUS Szkoły wyższe i ich finanse 1990-2012

Współczynnik skolaryzacji netto to stosunek (wyrażony procentowo) liczby osób uczących się w nominalnym wieku kształcenia na danym poziomie do całej populacji osób będących w wieku nominalnie przypisanym temu poziomowi kształcenia (w przypadku szkolnictwa wyższego nominalny wiek kształcenia to 19-24 lata).

Większa dostępność do edukacji oznacza również zróżnicowanie potencjału intelektualnego kandydatów na studia. Motywy podejmowania studiów też bywają różne: od bardzo świadomego wyboru, do zupełnego przypadku. Czasem stanowią ucieczkę przed wejściem w dorosłe życie lub służą przeczekaniu niepewnego okresu. Od tak niejednorodnej grupy nie

można oczekiwać podobnego zaangażowania w proces kształcenia. Być może dlatego coraz bardziej niezrozumiałą staje się koncepcja studiowania, czyli samodzielnego poszukiwania i poszerzania wiedzy, gdzie tutor ma wskazać kamienie milowe, punkty zaczepienia i wytłumaczyć niejasności, natomiast opanowanie i pogłębianie materiału danego przedmiotu to rola studenta.

Krajowe Ramy Kwalifikacji

Wdrożenie *Krajowych Ram Kwalifikacji* było jednym z głównych postulatów zawartych w opublikowanej w grudniu 2009 r. *Strategii rozwoju szkolnictwa wyższego 2010-2020 - projekt środowiskowy* opracowanej z inicjatywy Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich. To właśnie *Krajowe Ramy Kwalifikacji* mają być odpowiedzią na pytanie, jak skutecznie kształcić tak zróżnicowaną grupę studentów.

Prace nad KRK rozpoczęły się w 2006 r., jednak oficjalnie proces konsultacji oraz szkoleń rozpoczęto 1 czerwca 2010 roku. Mimo szerokiej akcji informacyjno-szkoleniowej stopień znajomości zagadnień związanych z KRK wśród społeczności akademickiej pozostawał w znaczniej mierze nieznanymi. Wdrożenie KRK dotyczyło 100 000 nauczycieli akademickich pracujących w polskich uczelniach i było wypadkową działań uczelni oraz samokształcenia osób zaangażowanych w proces projektowania i realizacji nowych programów kształcenia. Nieznany w skali, ale zapewne ważny w zrozumieniu istoty KRK był również brak entuzjazmu dla wprowadzanych zmian przez kadrę dydaktyczną, brak entuzjazmu ze strony środowiska dla dodatkowych, nieznanymi w skutkach działań, w warunkach obciążeń dydaktycznych i administracyjnych, bez dodatkowych środków na wdrażanie zmian. Obawy były zrozumiałe i uzasadnione³. *Krajowe Ramy Kwalifikacji* stały się jednak faktem. Rozpoczęte wraz z konsultacjami prace legislacyjne nad wprowadzeniem ram kwalifikacji, doprowadziły do uchwalenia 18 marca 2011 roku ustawy nowelizującej *Prawo o szkolnictwie wyższym*.

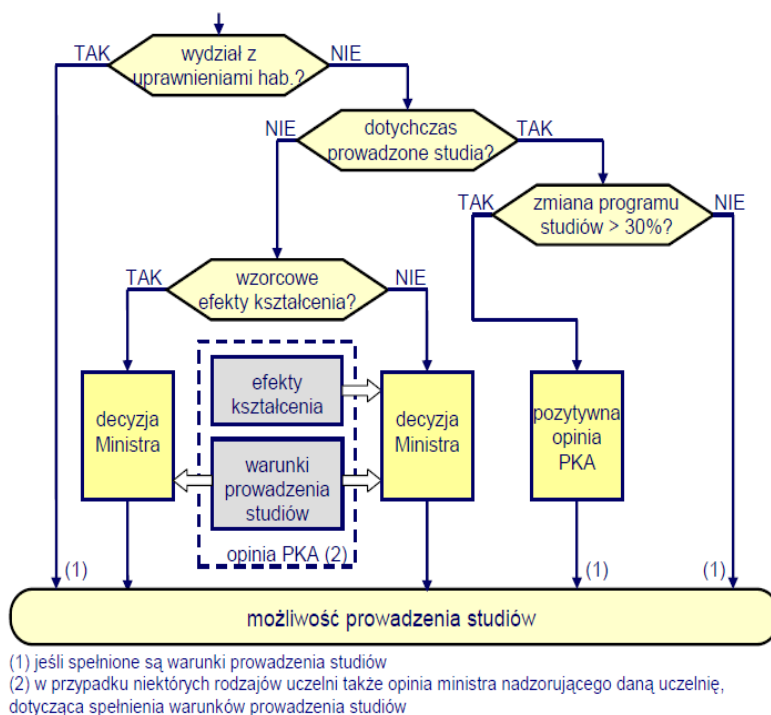
Zgodnie ze znowelizowaną ustawą *Prawo o szkolnictwie wyższym* uczelnie miały obowiązek dostosować swoje programy kształcenia tak, by odpowiadały Krajowym Ramom Kwalifikacji. Wprowadzając KRK ustawodawca zrezygnował z ustalanej na poziomie ministerstwa listy kierunków, wprowadzając w to miejsce szerokie dziedziny i zdefiniowane dla nich efekty kształcenia. Pozwala to na większą autonomię uczelni w ustalaniu kierunków oraz standardów i efektów kształcenia. Muszą mieć one jednak swoje odniesienie do Krajowych Ram Kwalifikacji dla jednego z 8 obszarów kształcenia. Dla każdego obszaru zdefiniowane są efekty kształcenia w zakresach: wiedza, umiejętności, kompetencje personalne i społeczne⁴.

³ A. Kraśniewski, M. Próchnicka, *Benchmarking procesu wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji w polskich uczelniach*, Oficyna Wydawnicza PW, Warszawa 2013.

⁴ E. Chmielecka, *Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego*, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/dc0a38f15ac2b254d7d378b74d60f08e.pdf.

Autonomia w sferze dowolności kierunków dotyczy jednostek, które mają uprawnienia habilitacyjne. Jeśli wydział bez uprawnień habilitacyjnych nie prowadził dotychczas kształcenia na danym kierunku i poziomie, może uzyskać uprawnienia do prowadzenia takich studiów dla określonego profilu kształcenia na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, po zasięgnięciu opinii Polskiej Komisji Akredytacyjnej⁵.

Zasadnicze czynniki warunkujące prawo wydziału do prowadzenia studiów (programu kształcenia) na danym kierunku i poziomie oraz profilu kształcenia ilustruje poniższy rysunek.

Rys. 1. Czynniki warunkujące prawo wydziału do prowadzenia studiów

Źródło: Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?⁶

Interpretacja danych dotyczących nowych kierunków nastrocza pewnych trudności. Niektóre z nowych kierunków, to w istocie, kierunki już

⁵ A. Kraśniewski, *Jak przygotowywać programy kształcenia zgodnie z wymaganiami Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?* Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, 2011, s. 25-27.

⁶ A. Kraśniewski, *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?* MNiSW 2011, s. 23.

istniejące z „przerobionym” programem. W tej sytuacji można było ulec sugestii, że zmiana jest tylko kosmetyczna. Takiemu podejściu do zmian nie służyła również presja czasowa związana z wdrażaniem KRK. Niektóre jednostki zaniechały wprowadzania radykalnych zmian w swojej ofercie edukacyjnej⁷.

Jakość kształcenia

Każda organizacja (przedsiębiorstwo, szkoła, urząd) dążąca do sukcesu powinna w planach strategicznych zakładać osiągnięcie celu nadrzędnego, jakim jest ciągle doskonalenie jakości swoich produktów⁸. W szkole wyższej jakość produktu (kształcenia i badań naukowych) jest ściśle związana z jakością pracy wszystkich osób zatrudnionych na uczelniach oraz jakością pracy studentów.

Za szeroko rozumianą jakość kształcenia odpowiadają jednostki dydaktyczne. Na ich barkach spoczywa odpowiedzialność za opracowanie standardów oceny programu, studenta, wykładowcy oraz późniejsza weryfikacja osiągniętych celów. W Politechnice Warszawskiej każda jednostka dydaktyczna została zobligowana do opracowania Wydziałowego Systemu Zapewniania Jakości Kształcenia. WSZJK to zbiór postępowań w zakresie działań na rzecz jakości kształcenia. System ten ma charakter samooceny, obejmuje procesy i procedury wewnętrzne⁹.

Zmienia się również filozofia oceniania studenta. Wymagane jest wprowadzenie narzędzi umożliwiających sprawdzenie efektów kształcenia studenta w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji. Takim narzędziem może być opis zróżnicowanych efektów kształcenia w wyżej wymienionych zakresach z dopasowaną do nich tradycyjną oceną. Zmianie powinien ulec również sposób uczenia. Wykładowcy również mają być poddawani ocenie przez studentów oraz przez władze jednostki. Jak weryfikować efekty kształcenia i kto ma być za tę weryfikację odpowiedzialny? Jak ma być przeprowadzona ocena okresowa studenta, jeśli wynik kolokwium/egzaminu ma odpowiadać nie tylko na pytanie, co student wie, ale także, jak student posiadaną wiedzę może praktycznie wykorzystać oraz jakie przy nauce przedmiotu rozwinęły się w nim kompetencje społeczne? Zdaniem wielu pedagogów dobrym rozwiązaniem mógłby być powrót do egzaminów ustnych, które kiedyś były normą, teraz są raczej rzadkością. Umiejętność werbalizowania myśli, użyte słownictwo, metoda prezentacji wiedzy, mowa ciała, to istotne elementy, których nie odda praca pisemna.

⁷ A. Kraśniewski, M. Próchnicka, *Benchmarking procesu wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji w polskich uczelniach*, Oficyna Wydawnicza PW, Warszawa 2013.

⁸ T. Wawak, *Jakość zarządzania w szkołach wyższych*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2012.

⁹ K. Szczepańska, *System Zapewniania Jakości Kształcenia*, Wydział Zarządzania PW, Warszawa 2010.

Podsumowanie

Podmiotem odpowiedzialnym za jakość kształcenia w Polsce jest Polska Komisja Akredytacyjna. Wejście znowelizowanej ustawy nie pociągnęło za sobą zmiany w przepisach dotyczących działania PKA, a bez tego ocena jakości kształcenia w nowych realiach może nie być miarodajna¹⁰. Brakuje rozwiązań systemowych w zakresie zapewniania jakości kształcenia skorelowanych ze znowelizowaną ustawą *Prawo o szkolnictwie wyższym*. 25 lipca 2013 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał skargę konstytucyjną wyższej szkoły dotyczącą Państwowej Komisji Akredytacyjnej i orzekł, że art. 52 ust. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - *Prawo o szkolnictwie wyższym* jest niezgodny z art. 78 konstytucji. Przepis ten traci moc obowiązującą z upływem 18 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw¹¹. Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna 20 lutego 2014 r. wydała dokument, w którym sygnalizuje niedostosowanie przepisów dotyczących funkcjonowania PKA w dwóch obszarach: licencjonowania o cechach formalno - prawnych oraz ewaluacji programów studiów mający charakter oceny dokonywanej przez wyspecjalizowane agencje¹². Działania w obu obszarach składałyby się na krajowy system zapewniania i doskonalenia jakości.

Krajowe Ramy Kwalifikacji są narzędziem Procesu Bolońskiego. Wprowadzenie KRK pociąga zmianę podejścia do procesu nauczania. Zmiany mające na celu podniesienie efektywności edukacji są nieuchronne. Szczególnie w obliczu upowszechnienia edukacji na poziomie I i II stopnia.

Podniesienie efektywności kształcenia nie będzie możliwe bez stałego podnoszenia kompetencji nauczycieli akademickich oraz zapewnienia odpowiedniego stabilnego finansowania uczelni.

Powiązanie edukacji z gospodarką niekoniecznie musi oznaczać „produkcję” absolwentów pod konkretne branże. Należy raczej upowszechniać ideę uczenia się przez całe życie.

Bibliografia

- Bologna Process – European Higher Education Area*; <http://www.ehea.info/>.
Chmielecka E., *Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego*,
http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/dc0a38f15ac2b254d7d378b74d60f08e.pdf
<http://trybunal.gov.pl/rozprawy/wyroki/art/6591-panstwowa-komisja-akredytacyjna-sposob-regulacji-trybu-dzialania-szczegolowych-kompetencje-j/s/sk-6112/>
http://www.uka.amu.edu.pl/dokumenty/stanowisko_UKA%2820.02.2014%29.pdf

¹⁰ M. Stachowiak-Kudła, *Autonomia szkół wyższych a instytucjonalne mechanizmy zapewnienia jakości w Polsce i wybranych państwach europejskich*, Warszawa 2012, s. 255-260.

¹¹ <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/wyroki/art/6591-panstwowa-komisja-akredytacyjna-sposob-regulacji-trybu-dzialania-szczegolowych-kompetencje-j/s/sk-6112/>

¹² http://www.uka.amu.edu.pl/dokumenty/stanowisko_UKA%2820.02.2014%29.pdf

- Izdebski A. i in., *Raport z II edycji Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia*, Pracownia Ewaluacji Jakości Kształcenia UW, Warszawa 2009, http://pejk.uw.edu.pl/files/pdf/raport_pejk_2009.pdf
- Kraśniewski A., Próchnicka M., *Benchmarking procesu wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji w polskich uczelniach*, FRP, Warszawa 2013.
- Kraśniewski A., *Proces Boloński to już 10 lat*, FRSE, Warszawa 2010.
- Kraśniewski A., *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?* MNiSW 2011.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013.*
- Stachowiak-Kudła M., *Autonomia szkół wyższych a instytucjonalne mechanizmy zapewnienia jakości w Polsce i wybranych państwach europejskich*, Difin, Warszawa 2013.
- Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku - drugi wariant, 2010*, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/59579f9e6efaec82014d6d5be081ca23.pdf
- Szczepańska K., *System Zapewniania Jakości Kształcenia*, Wydział Zarządzania PW, Warszawa 2010.
- Szkolnictwo wyższe w Polsce*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2013.
- Wawak T., *Jakość zarządzania w szkołach wyższych*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2012.